

KENTSEL YEŞİL ALAN HESAPLAMASINDA KULLANILAN BAZI TERİMLER ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Ünal Akkemik¹, M. Aslı Alp², Orhan Sevgi³, Mert Ekşi⁴

- ¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Elmek: uakkemik@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2099-5589
² İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul Elmek: muhibe.alp@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2828-7261
³ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Elmek: osevgi@iuc.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9706-9973
⁴ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul, Elmek: merteksi@iuc.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-6373-9257

Özet

Bir kentin yaşam kalitesi, görselliği ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli etkilere sahip olan yeşil alanlarla ilgili olarak çok sayıda terim geliştirilmiş, tanımları yapılmış ve bu tanımlara göre de yeşil alanlar sınıflandırılmıştır. Tanımlamalarda içe içe geçen alanların olması nedeniyle de beraberinde bazı çelişkiler ortaya çıkmıştır. Makalenin amacı, kentsel yeşil alanlarla ilgili olarak kullanılan terimleri ele alarak tanımlamalarını sadeleştirmek, karmaşaya neden olan kısımları ortadan kaldırmak ve uygulayıcı birimlere yeşil alan hesaplama çalışmalarında kolaylıklar sağlamaktır. Bu amaçla yeşil alan hesaplamasında kullanılan terimler tek tek ele alınmış, tartışılmış ve öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda, kent halkının kullandığı tüm aktif ve pasif yeşil alanlar için “kentsel yeşil alan” terimi önerilmiş, aktif ve pasif yeşil alanlar açık ve uygulayıcılar tarafından miktarları kolaylıkla hesaplanabilir bir şekilde tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Alan, Aktif Yeşil Alan, Pasif Yeşil Alan, Yeşil Altyapı.

A BRIEF EVALUATION AND SUGGESTIONS ON THE TERMS USED IN CALCULATION OF URBAN GREEN SPACE

Abstract

Many terms have been developed, defined and classified according to these definitions regarding green areas, which have significant effects on the quality of life, visibility and sustainability of a city. Due to the intertwined areas in the definitions, some contradictions have emerged. The aim of the paper is to address the terms used in relation to urban green spaces one by one, to simplify their definitions and calculation, to eliminate the parts that cause confusion, and to facilitate the work of the implementing units. For this purpose, all green space terms published and used in calculation were discussed one by one and suggestions were presented. In this context, the term "urban green space" has been proposed for all active and passive green spaces used by the people of the city, and active and passive green spaces have been defined as more understandable and easily calculable by the practitioners.

Keywords: Green Space, Active Green Space, Passive Green Space, Green Infrastructure.

1. Giriş

Kentsel yeşil alanlar; kent içerisinde bulunan ve insanların sağlık, eğitim, spor ve rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan, estetik, ruh sağlığı ve yaşam kalitesini yükselten, sosyalleşmeye de katkı sunan kentsel alanlardır. Kentlerdeki yeşil alanlar, kent nüfusuna oranlanarak kişi başına düşen yeşil alan miktarı olarak hesaplanmaktadır.

Kentlerin yaşam kalitesinin önemli bir ölçütü olan yeşil alan miktarı dünyanın farklı kentlerinde farklı oranlarda olup, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 9 m²/kişi alt sınır değer olarak belirlenmiştir (World Health Organization, 2012). Bu rakamın üzerinde yeşil alana sahip olan kentlerde yeşil alan miktarı yeterli sayılmaktadır. Yeşil alan miktarı yerleşim genelinde yeşil alanların homojen olarak dağıldığı varsayımına göre verilmektedir (Eminağaoğlu ve Yavuz, 2010). Başta İstanbul olmak üzere ülkemizin kentlerinin çoğunda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 9 m²/kişi rakamının altındadır. Hatta World Cities Culture Forum tarafından 2015 yılı İstanbul Büyükşehir Belediyesi verilerine dayanılarak gerçekleştirilen Kamusal Yeşil Alan Yüzdesi (% of public green space parks and gardens) değerlendirilmesine göre; İstanbul'un yeşil alan oranı %2,2'dir¹ ve değerlendirmeye alınan şehirlerin arasında son sırada olduğu görülmektedir.

Kişi başına düşen kentsel yeşil alanın hesaplanması öncesinde kentsel yeşil alan tanımının yapılmış olması gerekir. Ülkemizde yeşil alan kavramının belirgin bir tanımı bulunmamaktadır. Çoğunlukla ülkemizde insanların kullandığı ve kişi başına düşen yeşil alan miktarının yüksek gösterilmesi amacıyla kent içi ve çevresinde tüm yeşil alanlar ve birlikte bulunan tüm tesisler yeşil alan ya da açık-yeşil alan olarak ele alınmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirmiş olduğu incelemeler sonucunda² kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 7,04 m² olarak belirtilmiştir.

Baycan-Levent ve Nijkamp (2009), kentsel yeşil alanların; kentlerdeki yaşam kalitesini, yaşanabilirliği ve kentlerin sürdürülebilirliğini olumlu yönde geliştiren alanlar olarak önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Kent ve kentli için bu derece öneme sahip olan kentsel yeşil alanlar zaman, mekân, kullanıcı özellikleri gibi pek çok unsurdan etkilenecek şekilde şekillenmekte, kent ve kentliler için farklı katkılar sağlamakta ve değerlendirilmektedir. Birçok kentlinin günlük olarak kullandığı bu alanlar; demokratik yapı ve sosyo-ekonomik statü önemli olmak-

sızın yaşam kalitesini, fiziksel ve psikolojik sağlığı etkiler (Abbasi ve diğ., 2016). Ersoy (2009); yeşil alanların "hizmet edilen nüfus büyüklüğü, yerleşmenin özellikleri, topoğrafya, toprak kabiliyeti ve bitki örtüsü gibi kentlerin doğal özelliklerine ve iklimsel koşullarına" göre farklılıklar gösterdiğini ileri sürmektedir.

Türkçede yeşil sözcüğü kullanım sayısı 518'e ulaştığı belirtilmiştir (Sevgi, 2020a). Yeşil kavramının bu yoğun kullanımı yeşilin simgesel değerini de göstermektedir (Sevgi, 2020b). Dolayısıyla yeşil sözcüğünden türetilmiş terimlerin ayrıca toplumsal karşılığı bulunmaktadır. "Açık alan kavramı; "dış mekân üzerinde herhangi bir amaca göre yapılaşmanın olmadığı ve herhangi bir rekreasyonel kullanımı için uygun potansiyel imkânı bulunan alanlar"dır (Gül ve Küçük, 2001:29). Sevgi (2020a) "yeşil" kavramı üzerine önemli bir tartışma yapmış ve "açık ve yeşil alan" veya "açık-yeşil alan" terimlerini incelemiştir; "Yeşil alan kavramı ise mevcut açık alanların bitkilerle kısmen veya tamamen kaplı ve yeşil alan işlevi gören alanlardır. Söz konusu bu iki kavram kentlerde yaşanan mevcut süreç içinde birbirinden ayrılmakta zorlandığından açık ve yeşil alan kavramıyla ifade edilmektedir." şeklinde belirtmiştir (Sevgi, 2020a: 45). Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı; Açık alanı; bina ve herhangi bir inşai yapı buldurmamayan ve halkın erişimine açık olan arazi parçalarıdır (URL 1, 2021) şeklinde tanımlamaktadır. Aksoy (2001) yeşil alanlar hakkında "Yeşil alanların nitelik yönünden önemi, alansal önemi kadar büyüktür. Yeşil alanların değeri mikro klima, havayı iyileştirme, tozları filtre etme ve gürültüyü azaltma gibi işlevleri yanında, insanın bedensel ve ruhsal yapısında da yaptığı olumlu etkiler nedeniyle giderek artmaktadır. Yeşil alanlar rekreasyon amaçlı aktif olarak kullanılan yeşil ile aktif olarak kullanılmayan yeşil olmak üzere ikiye ayrılır. Aktif kullanılan yeşil alanlar çocuk oyun alanları, park alanları ve spor alanları olarak belirlenmiştir. Aktif kullanılmayan yeşil alanlar ise dinlenme, eğlence ve spor yapma amaçlarıyla kullanılmayan fakat işlevsel yönden yeşil alan kapsamına giren açık alanlardır" şeklinde bir nitelendirme gerçekleştirmiştir.

Ülkemizde kentsel yeşil alan kavramı kullanıma göre iki kısma ayrılmış, aktif yeşil alan ve pasif yeşil alan olarak ifade edilmiştir. Aksu ve Ulu (2004) tarafından aktif yeşil alan "yeşil alanlar içinde "kentlinin doğrudan kullanımına açık ve işlevsellikleri (eğlenme, dinlenme, sağlık) ön planda olduğu alan" olarak tanımlanmıştır (Aksu ve Ulu 2004: 79). Örneğin parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları gibi" şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte gerek tanımlarda gerekse yeşil alan tiplerinin tanımlara uygunluğu, gerekse hesaplamalarda sorunlar yaşanmaktadır. Çalışmanın amacı kentsel yeşil alan kapsamındaki bu tanımları tartışmak ve özellikle

¹ <http://www.worldcitiescultureforum.com/data/of-public-green-space-parks-and-gardens>, Erişim tarihi: 08.02.2020, 14.50

² <https://data.ibb.gov.tr/dataset/2019-yili-park-bahce-ve-yesil-alan-verileri>, Erişim tarihi: 06.04.2021, 09.25

Belediye Başkanlıklarının park ve bahçeler müdürlüklerinin yeşil alan hesaplamalarına katkı sağlamak için yeni öneriler sunmaktır.

2. Kentsel Yeşil Alan Terimlerinin Değerlendirmesi ve Öneriler

Kentsel yeşil alanlarla ilgili çok sayıda terim kullanılmaktadır. Bu terimler zaman zaman iç içe geçmektedir. Bu tanımlar ve değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

Yeşil alan: Bu terim Sevgi (2020a) tarafından “bir ilin ya da yerleşimin sınırları içinde doğal veya ekilmiş (veya dikilmiş) herhangi bitki bireyinden çayır veya orman örtüsüne kadar yeşil alanı ifade ettiği gibi ilde bulunan herhangi bir yerleşim ölçeğinde bitkilerle kaplı alan” olarak tanımlanmıştır. Yeşil alan terimi, “yeşil alan” ya da “yeşil saha” olarak da kullanılmaktadır. 3 Temmuz 2017 tarihli 30113 sayılı “Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğine göre yeşil alanlar: “Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçeğindeki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır) tanımlamaktadır. Bu yönetmelikte, yeşil alan olarak belirlenen alanlarda ekosistem vurgusu bulunmamakla birlikte çocuk bahçesinin tanımında bitki örtüsü, parkların tanımında yeşil bitki örtüsü şeklinde, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları tanımında da yeşil alan kavramlarına doğrudan yer verilmiştir. Dolayısıyla yönetmeliğin genel anlayışında bitki örtüsüne özellikle vurgu yapılmış, fakat ağaç, çalı ve otsu türler şeklinde doğrudan bir ayrıma gidilmemiştir.

Açık ve Yeşil Alan: Açık alan ve yeşil alan farklı terimler olarak kullanılsa da insanlar tarafından rekreasyon amaçlı kullanılacak alanların açık olması nedeniyle genellikle “açık ve yeşil alan” olarak kullanımı çok daha yaygındır. Bu terim ayrıca “açık-yeşil alan” olarak da eşanlamli olarak kullanılmaktadır. “Açık ve yeşil alanlar, bireyin sosyal fiziksel ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyen kamusal alanlardır” (Öztürk ve Özdemir, 2013). Bu tanımlamada da insanla ilgili kavramlar kullanılmış fakat doğal öğelere vurgu yapılmamıştır. Bununla birlikte yeşil alan olarak ayrılmış fakat bu işlevi henüz yerine getirmeyen alanlar ise ayrıca tanımlanmamıştır.

Kamusal (Genel) Açık-Yeşil Alan: Bu terim Gül ve Küçük (2001:31) tarafından tanımlandığı şekliyle “toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar, refüj ve spor alanları gibi yerler sayılabilir” şeklinde tanımlanmıştır.

Kamusal yeşil alanlar; kent ortamındaki kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplamasında tek başına kullanılmamalıdır; çünkü bu terimde aktif ve pasif yeşil ayrımı yapılmamaktadır. Fuar ve sergi alanları, ağaç örtüsü ile kaplı değilse eğer yeşil alan kapsamında yer almamalıdır. Bu terim Özdemir (2009) tarafından “kamusal yeşil alanlar” olarak da adlandırılmış olup eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Kentsel Yeşil Örtü: Bu terim Sevgi (2020a) tarafından “Kent içinde bir yerin bitkilerle kaplı olan kısmı veya bitkili alandır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım kapsamına ağaçla örtülü alanlarla birlikte tüm çim alanlar, meralar, bağ, bahçe, tarla gibi alanlara da gönderme yapabileceğinden kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesabında kullanılmamalıdır. Yeşil alan ve yeşil örtü terimleri birbiriyle karıştırılması olası terimlerdir. Yeşil örtü teriminde bitkisel bir örtü vurgusu varken, yeşil alanda bu bitkisel örtüsü vurgusu açık değildir. O nedenle, yeşil alan terimi daha açık bir şekilde tanımlanmalıdır.

Özel Açık-Yeşil Alanlar: Gül ve Küçük (2001:32) tarafından “Kentsel açık-yeşil alanlar kullanım (sahiplik) durumuna göre özel açık-yeşil alanlar; “özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar pasif yeşil alanlar olarak değerlendirilebilir.

Kentsel Açık-Yeşil Alan: Sevgi (2020a) tarafından “Kent ortamında bulunan açık-yeşil alanlardır” şeklinde tanımlanmıştır. Kentsel Yeşil Alanlar terimi de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Yalnızca kentlinin doğrudan faydalandığı alanlar olmayıp, kent yakınında bulunan işlevsel yeşil alanları da kapsayan kentsel açık ve yeşil alanlar ise; kentleşme, endüstrileşme ve kente yapılan göçler sonucunda oluşan nüfus artışı nedeniyle doğadan kopmakta olan insanların, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine olanak sağlayarak onların doğaya yakınlaşmalarını sağlayan alanlardır” şeklinde ifade edilmiştir (Kuter, 2007).

Bu terim için sade bir ifade olan “**kentsel yeşil alan**”ın kullanılması önerilebilir. Çünkü yeşil alan açık olmak zorundadır. Kapalı yeşil alan olamayacağına göre “açık” ifadesinin kullanılması gerekli değildir. Kentsel yeşil alanın tanımının da “kent içerisinde bulunan aktif ve pasif yeşil alanların toplamı” şeklinde olması önerilebilir. Bu tanımla, aktif ve pasif yeşil alana atıf yapıldığından yeşil alan açıklamalarında önce bu tanım sonra da aktif ve pasif yeşil alan tanımları gelmelidir.

Kentsel yeşil alan teriminin kullanımı daha eskidir. Bununla birlikte son zamanlarda yeşil altyapı (green infrastructure), kültürel ekosistem hizmetlerinin ortaya koyulması gibi (Erdönmez ve Atmış, 2020) yeşil

altyapı işlevleri açısından da kullanılmaktadır. Benzer şekilde “**kentsel yeşil altyapı**” terimi de kullanılmaktadır. Bu terimler içerik olarak büyük oranda örtüşmektedir. Her ikisinde de doğal, yapay, insanların doğrudan ve dolaylı kullanımında olan alanlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra “kentsel yeşil altyapı” kent ölçeğinde doğal süreçlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Kent içerisinde bozulmuş doğal süreçlerin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ya da onarılması (su yönetimi, doğal fauna ve flora ile ilgili iyileştirmeler vb.) kentsel yeşil altyapı kapsamında ele alınmaktadır. Kentsel yeşil alan yerine bu terimin kullanılması uygun bir yaklaşım değildir. Ancak kentsel yeşil altyapı zaman zaman “kent içerisindeki yeşil alan varlığı” olarak da ifade edilebildiği için böyle bir kullanım oluşabilmektedir. Bu benzerliklerinin yanında çok temel ayrımları da bulunmaktadır. “*Kentsel yeşil altyapı sadece parklar, oyun alanları, mezarlıklar ve özel bahçeler gibi açık alanlar değil, aynı zamanda yeşil çatılar ve duvarlar, sokak ağaçları ve sürdürülebilir kentsel drenaj sistemleri ile göletler, nehirler ve kanalları da kapsamakta*” (Tülek ve Mirici, 2019) olduğu da ifade edilmektedir. Ayrıca iki terim arasında temel fark yaklaşımla ilgilidir. Kentsel yeşil alan terimini oluşturan birimler teker teker değerlendirilirken, yeşil altyapı ise *bu birimler arasında doğal ilişkilerinin kurulmasına mevcutlarının devamını* öne çıkarır. Yeşil altyapı terimi kentlerde bozulan doğal sistemin olabildiği kadar iyileştirmesine yönelik yaklaşımları topluca ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (yeşil çatı sistemleri, yağmur bahçeleri, geçirimli yüzey kaplamaları vb. gibi). Dolayısıyla yeşil alan teriminin sayısal değerlendirmelerinden ziyade yeşil altyapı işleyiş ve ekolojik ağlar üzerinde durarak daha bütüncül bir yaklaşım getirir. Yeşil alan yeşil altyapı sistemlerinin ögesidir (Gül ve ark., 2020). Terim karmaşasını ortadan kaldırmak için ilgili kurumlar tarafından, bu terimlerin kullanımına dikkat edilmelidir. Özellikle yeşil altyapı yaklaşımıyla ilgili uygulamalarda “**kentsel yeşil alan**” teriminin, bu makalede tanımlandığı şekliyle kullanılması önerilir.

Aktif Yeşil Alan: Bu terim uluslararası kaynaklarda rastlanmamasına karşın ülkemizde yeşil alan tanımlamalarında çok yaygın kullanılmaktadır. Aksu ve Ulu (2004) aktif yeşil alan terimini “*kentlinin doğrudan kullanımına açık ve işlevselliği (eğlenme, dinlenme, sağlık) ön planda olduğu alan*” şeklinde tanımlamıştır. Aktif yeşil alan teriminin içeriğinde öne çıkan ölçüt kent halkının aktif kullanımınıdır. Bu yönüyle, “public green space (halka açık yeşil alan)” terimine yakındır. Çeşitli ülkelerde yeşil alan miktarı içerisinde “halka açık yeşil alan” miktarları ayrıca verilmektedir³. Aktif yeşil alan tanımı yaygın bir şekilde kullanıldığından ve özellikle kent içerisindeki kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplamalarında doğru bir

şekilde kullanılması gerektiğinden terimin daha açık ve geniş bir şekilde tanımlanması gereklidir.

Aktif yeşil alan terimi;

- Kentlinin doğrudan kullanımına açık olması,
- Ulaşılabilir olması,
- En az %10 ağaç kapallığına sahip olması,
- Kent içi parkları, kent içi ağaçlı yolları, koruları, kent ormanları,
- Kent içi ve çeperlerindeki (milli parkların halka açık kısımları ile tabiat parkları da dâhil) mesire alanlarını içermelidir.

Aktif yeşil alanın mevcut tanımı içerisinde eğlenme, dinlenme, sağlık, oksijen üretimi, karbon depolama, sıcaklığı dengeleme gibi işlevlerin kullanımında seçici olunması da gereklidir. Aktif olarak kullanılmayan yeşil alanlar ile kent çeperinde bulunan ve orman statüsünde bulunan orman alanlarının da dinlenme dışında sayılan tüm bu fonksiyonları yerine getirme potansiyeli vardır. O nedenle tanımın daha açık ve anlaşılır olabilmesi için ortak ifadelerin tanımda yer almaması uygun olacaktır. Bu bağlamda aktif yeşil alan terimi “*halka açık yeşil alan*” terimi ile eş anlamlı olarak kullanılabilir ve “*kent halkının dinlenme, eğlenme ve spor yapma gibi doğrudan kullanımına açık, en az %10 ağaç kapallığına sahip kent parklarını; çizgisel yeşil alanları (kent içi ağaçlı yolları, çocuk bahçeleri ve okul bahçeleri gibi), koruları, kent ormanlarını, kent içi ve çeperlerinde bulunan tabiat parkları ve milli parkların halka açık kısımları da dâhil mesire alanlarını içeren alanlardır.*” şeklinde tanımlanabilir. Buradaki en önemli unsur ağaç örtüsüne yapılan vurgudur. Örneğin; tanımda geçen çocuk parklarında bütün eğlence ekipmanları (kaydırak, tırmanma gibi) olsa da üzerinde ağaç yoksa aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmemelidir. Böyle bir tanımla sınırları belirgin, hesaplaması olanaklı ve bir kentteki aktif olarak insan kullanımında olan yeşil alanlar (Şekil 1) uygulayıcılar tarafından kolaylıkla belirlenebilir.

Böyle bir tanımlama ve adlandırma (halka açık yeşil alan-*public green area*) ile uluslararası bir karşılaştırma yapma olanağı da sağlanmış olacaktır. Her ülkenin kendine özgü yapısı gereği tanımlamalarda farklılıklar olabilmektedir. World Cities Culture Forum tarafından tanımlanan halka açık yeşil alanlar, parklar ve bahçeler olarak belirtilmiş ve kişi başına düşen yeşil alanlar bunlarla hesaplanmıştır. Bu noktada ülkemizdeki mesire yerleri, tabiat parkları ve milli parkların halka açık kısımlarının nasıl değerlendirileceği, “halka açık yeşil alan” olmaları nedeniyle tartışma konusu olmaktan çıkabilecektir. Sayılan bu alanlar da kullanım amaçları kapsamında halka açık alanlar olduğundan halka açık yeşil alan statüsünde değerlendirilebilir; aktif yeşil alan

³ <http://www.worldcitiescultureforum.com/data/of-public-green-space-parks-and-gardens>

kapsamında kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarına dâhil edilebilir.

Pasif Yeşil Alan: “Bu terim içerisinde yer alan “pasif” kelimesi, TDK Sözlüğüne göre “edilgen”, “durgun” anlamına gelmektedir. “Pasif” kelimesi, insanların aktif olarak kullanmadığı alanları tanımlama açısından doğru bir terim olarak değerlendirilebilir.

Ancak fonksiyon açısından değerlendirildiğinde bu terim doğru değildir ve pasif olarak nitelenen alanlar da aktif bir şekilde ekosistem hizmeti yapmaktadır. Uluslararası kaynaklarda karşılığı bulunmayan bu terim ülkemizde yıllardan bu yana kullanılmakta olduğundan genel olarak “aktif yeşil alan dışında kalan diğer tüm yeşil alanlar” olarak ele alınabilir.

Şekil 1. İstanbul-Üsküdar’da bulunan aktif (Validebağ Korusu) ve pasif (Karacaahmet Mezarlığı) yeşil alanlar.

“Pasif yeşil alan” terimi Aksu ve Ulu (2004) tarafından “kentlinin doğrudan kullanımına açık olmayan, daha çok koruma, çevre sağlığı, estetik amaçlı alanlardır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım içerisindeki “koruma”, “çevre sağlığı”, “estetik” terimleri aktif yeşil alanların da olması gereken özellikleridir. O nedenle bu kısımlar tanımda yer almamalıdır.

Buna karşın kent içi ve kent çevresinde insanların dolaylı olarak yararlanmasına olanak sağlayan;

- En az %10 ağaç kapalılığına sahip
- İnsanların doğrudan kullanımına açık olmayan
- Su havzalarındaki ormanlık alanlar, çevre yolu şevleri, mezarlıklar (Şekil 1), askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, akarsu kenarları, göl çevreleri
- Kent içi ve çevresindeki makilikler, çalılıklar ve ormanlık alanlar
- Botanik bahçeleri ve arboretumlar gibi alanları içermelidir.

Bu tartışma ışığında pasif yeşil alan “*kent halkının kullanımına açık olmayan veya dinlenme, eğlenme ve spor yapma imkanına sahip bulunmayan kent içi ve çevresindeki en az %10 ağaç kapalılığı olan, mezarlıklar, çevre yolları, su havzalarının ormanlık kısımları, askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, botanik bahçeleri, arboretumlar, makilikler, çalılıklar, ormanlar, akarsu ve göl kenarlarındaki yeşil alanlar*” şeklinde tanımlanmalıdır.

Bu tanımlamalar ışığında, mevcut yeşil alan tanımlaması içerisindeki spor tesisleri, çim alanlar ve futbol sahaları gibi ağaç örtüsü olmayan yerler sportif ve sağlık açısından aktivitelerin yerine getirilmesinde önemli bir yer tutsa da, ağaç örtüsü kısmının olmaması nedeniyle ekosistemlerden beklenen fonksiyonların önemli bir kısmını sağlayamadığından yeşil alan olarak değerlendirilmemelidir.

Mesire Yeri: 5 Mart 2013 tarihli Mesire Yerleri Yönetmeliğinin 1. Maddesinde “toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek amacıyla Orman Genel Müdürlüğünce tesis edilecek alan” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar daha sonra genel olarak tabiat parkı adı altında isim değişikliğine gidilerek aynı işlevlerini sürdürmüşlerdir. Ülkemizde az sayıda mesire yeri Orman Genel Müdürlüğü genel ağ sayfasında⁴ verilmiştir. Bu yerler insan tarafından kullanılmasının yanı sıra insanların ulaşabileceği toplu ulaşım ağına bağlı olması koşuluyla aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmelidir.

Tabiat Parkı: 2873 sayılı kanuna göre tabiat parkı “*bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar da mesire yerleri gibi aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmelidir.

Milli Park: 2873 sayılı kanuna göre milli park “*bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır.

2873 sayılı kanun kapsamında “*Madde 12 – Bu Kanunun 7.nci ve 8.inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tamirat, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir*” şeklinde tanımlanmış olup kent içi ve çeperinde kalan tabiat parkları ve milli parkların tampon zonları rekreatif amaçlı olarak kullanılabilir. O nedenle aktif yeşil alan miktarı hesaplamalarına kent içi ve çeperindeki tabiat parkları ve mesire yerleri ile milli parkların sadece rekreasyona izin verilen kısımları dâhil edilmelidir. Milli parkların diğer kısımları pasif yeşil alan olarak dikkate alınmalıdır.

Çizgisel yeşil alan: Özellikle kent içindeki yol kenarları ve refüjlerle, kamuya açık bina ve okul bahçelerinin kenarları boyunca sıra halinde dikilmiş ağaçlar vardır. Bunlar aktif olarak insanlar tarafından kullanılan alanlar olduğu için çizgisel yeşil alan terimi altında değerlendirilebilir ve aktif yeşil alan hesaplarına dâhil edilebilir. Çizgisel yeşil alanların hem ekosistem fonksiyonu bulunmakta ve hem de kent ortamında insanlar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Buna karşın çevre yolları kenarında ağaçların bulunduğu şevler,

doğrudan insan kullanımına kapalı olduğundan pasif yeşil alan olarak dikkate alınmalıdır.

3. Sonuç

Kentsel alanlarda yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen en önemli yerler kentsel yeşil alanlardır. Bu alanların varlığı, kentlerin değerini, yaşam kalitesini ve tercih edilmesini olumlu yönde etkilemektedir. Boyut ya da ölçülerinin büyüklüğü ve bu alanların erişilebilirliği ise halkın kullanımını kolaylaştıran unsurlardır. O nedenle, yeşil alanların doğru bir şekilde tanımlanması ve doğru bir şekilde hesaplanması zorunludur. Makale kapsamında yeşil alanların tanımlanmasında kullanılan bazı terimler değerlendirilmiş, karmaşa ve çelişiklere dikkat çekilmiş ve somut olarak hesaplamaları kolaylaştıracak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Kentsel yeşil alanlar, kent içi ve çeperinde üzerinde ağaçların örtüsünün olduğu tüm alanları kapsmalıdır. Tanım olarak da “**kent içerisinde bulunan aktif ve pasif yeşil alanların toplamı**” şeklinde önerilmiştir.

Aktif yeşil alan; halka açık yeşil alanın mesire yerleri, tabiat parkları ve milli parkların halka açık kısımlarını da içerecek şekilde genişletilmiş hali olarak değerlendirilmelidir. Bu alanlar dışında ve fonksiyonel olarak kentsel yaşama olumlu katkı sağlayan diğer tüm yeşil alanlar da pasif yeşil alanlardır. Bu terimlerin tanımları aşağıdaki şekilde önerilmiştir:

Aktif yeşil alan; kent halkının dinlenme, eğlenme ve spor yapma gibi doğrudan kullanımına açık, en az %10 ağaç kapallığına sahip kent parklarını; çizgisel yeşil alanları (kent içi ağaçlı yolları, çocuk bahçeleri ve okul bahçeleri gibi), koruları, kent ormanlarını, kent içi ve çeperlerinde bulunan tabiat parkı ve milli parkların halka açık kısımları da dâhil mesire alanlarını içeren alanlardır.

Pasif yeşil alan ise; kent halkının kullanımına açık olmayan veya dinlenme, eğlenme ve spor yapma imkanına sahip bulunmayan kent içi ve çeperindeki en az %10 ağaç kapallığı olan, mezarlıklar, çevre yolları, su havzalarının ormanlık kısımları, askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, botanik bahçeleri, arboretumlar, makilikler, çalılıklar, ormanlar, akarsu ve göl kenarlarındaki yeşil alanlar” şeklinde tanımlanmıştır.

Çeşitli alan tiplerinin aktif ve pasif alanda kullanımları Çizelge 1’de sunulmuştur. Aktif yeşil alan

⁴ Bakınız: <https://www.ogm.gov.tr/tr/ormanlarimiz/mesire-yerleri>

hesaplanmasında öncelikle değerlendirmeye konu alanların beton, yapılaşma ve çeşitli oyun veya oturma elemanı gibi alanların düşülmesi gerekmektedir. Özellikle çizgisel yeşil alanların (eğitim kurumları bosta olmak üzere kurum bahçeleri gibi) hesabında ise sadece ağaçların örtme alanları hesaplamada kullanılmalıdır.

Önerilen bu tanımlar çerçevesinde kentlerdeki yeşil alanların tekrar hesaplanması, kentlerdeki gerçek yeşil alan miktarlarının belirlenmesini, hesaplamalarda önemli bir kolaylığı ve farklı ülkelerdeki yeşil alan

miktarlarıyla daha doğru bir karşılaştırma olanağını sağlayacaktır. Bununla birlikte kent ve yeşil alan terimlerinin anlamlarında yaşanan bilimsel bilginin ve mevzuatla ilgili düzenlemelerin zamansal değişimi konuyla ilgili tartışmaları, değerlendirmeleri ve hesaplamaları tekrar tekrar yapmaya zorlamaktadır. Daha kapsamlı değerlendirmelere her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğu herkesin üzerinde uzlaştığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 1. Alan tiplerinin aktif ve pasif yeşil alanlara göre dağılımı.

Yeşil Alan Tipleri	Aktif Yeşil Alan	Pasif Yeşil Alan
Konut Bahçeleri (Bireysel, Site veya Toplu Konut Bahçeleri)		X
Parklar (Mahalle, Semt, Kent Parkları gibi)	X	
Çocuk Bahçesi (veya meydan bahçesi)	X	
Meydanlar	X	
Mezarlıklar		X
Kent içi ağaçlı yollar	X	
Çevre yolları ve refüjleri		X
Eğitim Kurumu Bahçeleri	X	
Kurum Bahçeleri (Hastane, Valilik bahçeleri gibi)		X
Millet Bahçesi	X	
Piknik alanları	X	
Mesire Yerleri	X	
Botanik Bahçeleri		X
Arboretumlar		X
Hayvanat Bahçeleri		X
Kent Ormanları	X	
Tabiat Parkları	X	
Milli Parklar	X	
Sit Alanları		X

Kaynaklar

- Abbasi, A., Alalouch, C. and Bramley, G., 2016. Open Space Quality in Deprived Urban Areas: User Perspective and Use Pattern. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 216: 194-205.
- Aksoy, Y., 2001. İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman; Ahmet Cengiz Yıldızcı, 820 sayfa, İstanbul.
- Aksoy, Y., 2014. Türkiye’de Yeşil Alanlarla İlgili Yasal Düzenlemeler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13 (26): 1-20.
- Aksu, V. ve Ulu, F., 2004. Kentsel Mekanlarda Açık ve Yeşil Alanların Önemi ve Trabzon Kenti Ölçeğinde Değerlendirilmesi. Doğu Karadeniz Ormanlık Araştırma Enstitüsü, DKOA Yayın No:21, Sayfa 76-86, Trabzon.
- Eminağaoğlu, Z ve Yavuz, A., 2010. Kentsel Yeşil Alanların Planlanması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler: Artvin İli Örneği. *III. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi*, Cilt: IV Sayfa: 1536-1547.
- Erdönmez, C. ve Atmış, E. 2020. Yeşil Altyapı ve Kültürel Ekosistem Hizmetleri: İstanbul Yeşil Alan Planlaması Açısından Değerlendirilmesi. *Yeşil Alanlar Çalıştayı*, 05-06 Şubat 2020 Tarih Bildiri Kitabı Sayfa: 78-93, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ağaç ve Peyzaj A.Ş., ISBN: 978-605-9492-58-4, 585 sayfa, İstanbul.

- Ersoy, M., 2009. Kentsel Planlamada Arazi Kullanım Standartları. BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara, S. 113.
- Gül, A., Dinçi G., Akın, T., Koçak, A İ., 2020. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar. *İdealkent*, 11 (3): 1281-1312.
- Gül, A. ve Küçük, V., 2001. Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2:27-48.
- Kuter, N., 2007. Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi. Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman; Elmas Erdoğan, 322 sayfa, Ankara.
- Özdemir, A., 2009. Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1: 144-153.
- Öztürk, S. ve Özdemir, Z., 2013. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Yaşam Kalitesine Etkisi “Kastamonu Örneği”. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13(1), 109-116.
- Sevgi, O., 2020a. Yeşil Terimler ve Anlamları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8 (1): 44-61.
- Sevgi, O., 2020b. Yeşilin Simgesel Değeri ve Yeşile Bakış. *Yeşil Alanlar Çalıştayı*, 05-06 Şubat 2020 Tarih Bildiri Kitabı Sayfa: 217-228, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ağaç ve Peyzaj A.Ş., ISBN: 978-605-9492-58-4, 585 sayfa, İstanbul.
- Tülek, B. ve Mirici, M. E., 2019. Kentsel Sistemlerde Yeşil Altyapı Ve Ekosistem Hizmetleri. *PEYZAJ - Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2: 1-11.
- URL 1, 2021. <https://www3.epa.gov/region1/eco/uep/openspace.html> (Erişim Tarihi: 034.06.2021).
- World Health Organization, 2012. *Health Indicators of Sustainable Cities in the Context of the Rio+20 UN Conference on Sustainable Development*. WHO; Geneva, Switzerland.